

5. Оборотов Ю.М. Теорія держави та права (прагматичний курс) : [екзаменаційний довідник] / Ю.М. Оборотов. – О. : Юридична література, 2004. – 184 с.
6. Городецька М.С. Кримінально-процесуальна компетенція слідчого органів внутрішніх справ : [монографія] / М.С. Городецька ; за ред. Л.М. Лобойка / М.С. Городецька. – Дніпропетровськ : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра-ЛТД, 2010. – 232 с.
7. Даневський В.П. Наше предварительное следствие: его недостатки и реформа / В.П. Даневский ; ред. О.В. Баулин, Н.С. Карпов. – К., 2003. – 142 с.
8. Литвинчук О.І. Процесуальний статус слідчого за новим КПК України / О.І. Литвинчук // Актуальні проблеми реформування кримінально-процесуального законодавства й удосконалення діяльності судових і правоохоронних органів України : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20 квітня 2012 р.). – Луганськ : РВВ ЛДУВС ім. Е.О. Дідоренка, 2012. – С. 62–65.
9. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
10. Романюк Б.В. Спадковість та новизна у процесі формування кримінального судочинства стосовно процесуальної незалежності слідчого / Б.В. Романюк // Кримінальний процес України в контексті європейських стандартів судочинства : матеріали наук.-практ. конф. (м. Київ, 7 грудня 2007 р.). – К. : Київський нац. ун-т внутр. справ, 2008. – С. 134–135.
11. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В.Г. Гончаренка, В.Т. Нора, М.Є. Шумила. – К. : Юстініан, 2012. – 1224 с.

НОВІКОВ М. М.,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри галузевого права
юридичного факультету
(Херсонський державний університет)

УДК 343.74

ДО СИСТЕМИ ПРАВОВИХ МЕТОДІВ БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИННІСТЮ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

У статті здійснено аналіз системи правових методів боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності. Визначено їх роль у вдосконаленні кримінально-правових і міжгалузевих засобів із метою забезпечення якісного розкриття та розслідування злочинів у сфері інтелектуальної власності. Надано пропозиції щодо вдосконалення ст. 176 Кримінального кодексу України.

Ключові слова: методи та методики боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності, комплекс антигромадської спрямованості, криміногенні фактори інтелектуальної власності, інтелектуальна власність у сфері бізнесу.

В статье проанализирована система правовых методов борьбы с преступностью в сфере интеллектуальной собственности. Определена их роль в усовершенствовании уголовно-правовых и межотраслевых средств с целью обеспечения качественного раскрытия и расследования преступлений в сфере интеллектуальной собственности. Внесены предложения относительно усовершенствования ст. 176 Уголовного кодекса Украины.

Ключевые слова: методы и методики борьбы с преступностью в сфере интеллектуальной собственности, комплекс антиобщественной направленности, криминогенные факторы интеллектуальной собственности, интеллектуальная собственность в сфере бизнеса.

The article analyzes the system of legal methods in the fight against crime in the sphere of intellectual property. Defined their role in the improvement of criminal-legal and interdisciplinary means, to ensure high-quality disclosure and investigation of crimes in the sphere of intellectual property. Suggestions regarding improvement of article 176 of the Criminal Code of Ukraine.

Key words: *methods and techniques of combating crime in the sphere of intellectual property, complex antisocial orientation, criminogenic factors of intellectual property, intellectual property in business.*

Вступ. Актуальність теми пов'язана зі складним процесом боротьби зі злочинністю, яка посягає на інтелектуальну власність в Україні. Зазначений процес прямо залежить від ступеня ефективності застосування правоохоронними структурами норм міжнародного права й законодавства України, а також методів і методик захисту досліджуваної інтелектуальної власності. Цьому сприяє сучасний розвиток цивільно-правових, кримінально-правових і процесуальних інститутів регулювання й захисту права інтелектуальної власності з огляду на динаміку злочинів, а також осіб, які їх вчинювали та вчинюють у певний період часу на території України.

Гіпотетично, якщо інтелектуальна власність належним чином забезпечується правовим захистом, вона сприятиме розвитку могутності України, її обороноздатності, економічній і соціально-політичній самостійності, а головне – стійкості перед агресором.

Зауважимо про сучасний високий рівень злочинності у сфері відносин інтелектуальної власності, що залежить від складної економічної ситуації в Україні, а також психологічної й правової деформації конкретної особи та частини суспільства. Відомо, що злочинець свідомо нехтує інтересами творчих осіб, їх правами на результати творчої праці, порушуючи українське законодавство та норми міжнародного права заради незаконного прибутку.

Для цього варто звернути увагу, що у своїй злочинній поведінці особа-злочинець проявляє комплекс рис антигромадської спрямованості (низький культурний та освітній рівень, фінансово-економічну розбещеність, корисливість, застосування корупційних схем), організовує викрадення інтелектуального продукту за відсутності належного державного, громадського та внутрішнього психологічного контролю з боку самої людини. Отже, систематично й істотно суб'єктом злочину порушуються морально-етичні та правові норми. Ця особа намагається негайно отримати бажане за визначення злочинної мети, мотивів, способів реалізації протиправної поведінки за суб'єктивними й об'єктивними ознаками складу злочину, який посягає на інтелектуальну власність.

Аналіз наукових розвідок В. Бажанова, О. Бандурки, Ю. Бауліна, М. Валуйської, В. Голіної, В. Горшенцова, І. Даньшина, В. Зеленецького, В. Коновалова, О. Литвака, М. Мельника, В. Оболонцева, В. Стратонова, М. Хавронюка, Н. Черняк та багатьох інших учених показує декілька напрямів дослідження методів подолання злочинності у сфері інтелектуальної власності: конституційний, кримінологічний, кримінально-правовий, цивільно-правовий, фінансово-правовий, криміналістичний, статистичний і багато інших, пов'язаних із дослідженням сенсу та змісту правових методів боротьби зі злочинністю, що посягає на інтелектуальну власність. Однак із появою нових форм інтелектуальної власності з'являються також нові форми злочинності, які потребують подальших наукових пошуків методів і методик щодо її нейтралізації.

Постановка завдання. Зазначене повною мірою підтверджує актуальність, теоретичну та практичну значущість досліджуваної теми, сприяє визначенню її мети, завдань і юридичних пріоритетів. Таким чином, метою статті є здійснення на теоретичному й прикладному рівнях порівняльно-правового аналізу юридичних методів і засобів боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності.

Визначена **мета** є підставою для обрання завдань роботи, які складаються з характеристики кримінально-правової сфери інтелектуальної власності та системи правових методів протидії, а також її подолання.

Об'єктом дослідження є відносини боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності, що вимагають застосування сучасної системи правових методів протидії. Предметом публікації є сучасна система правових методів боротьби зі злочинністю, які оптимізують протидію у сфері інтелектуальної власності. Незважаючи на сказане, остання досліджується

філософсько-правовими прийомами, способами й засобами пізнання заявленого об'єкта через деталізацію предмета на закономірних процесах єдності та боротьби протилежностей, переходу кількісних змін у якісні, а також типізації й глобалізації функціонального періоду «заперечення заперечення» таких явищ, як злочинність та інтелектуальна власність, що виникають у певний історичний період і мають хронологію розвитку від простих до сучасних складних форм.

Із зазначеного припускаємо, що якщо здійснити порівняльно-правовий аналіз методів боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності й забезпечити їх професійну реалізацію на практиці, у правовому полі України, то активізуються відносини інтелектуальної власності, які своєю непорушністю сприятимуть стабільному розвитку економіки країни.

Результати дослідження. Отже, маємо природне розуміння злочинності, що посягає на інтелектуальну власність і тісно пов'язується із соціально-психологічним підходом теорії корисливої злочинності [2, с. 51–52], яка ґрунтується на деформованій суспільній психології, систематичному жебрацтві. Ці явища виступають каталізаторами впливу на структуру й динаміку досліджуваної злочинності.

На нашу думку, така злочинність посягає на інтелектуальну власність за наявності таких криміногенних факторів: 1) доступності інформації про інтелектуальну власність через засоби масової інформації та Інтернет, службової та особистої недбалості окремих осіб, хабарництва й інших злочинів; 2) легкого здобуття інтелектуальної власності на закладах матеріальної (майнової) власності, які в потенційному зв'язку вдосконалюють одна одну; 3) формування тіньової економіки й тіньового ринку, тіньового попиту та аналогічної пропозиції на результати інтелектуальної власності; 4) безконтрольності за використанням інтелектуальної власності з боку держави та громадськості, що викликає процес «тінізації» економіки й фінансів на ринку інтелектуальної власності як системи кримінальних заходів формування доходів, капіталів, які виникли злочинним шляхом.

Під час дослідження причин злочинності, яка посягає на інтелектуальну власність у нашій державі, спираємось на кримінологічну теорію аномії, обґрунтовану французьким ученим Е. Дюркгеймом та розвинену американським соціологом Р. Мертоном. Ці автори зробили акцент на конфлікті пануючих у суспільстві цінностей і легалізації засобів їх досягнення [3].

У зв'язку із цим розглянемо концептуальні основи боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності на основі поглядів В. Зеленецького щодо методології й методів загальної теорії боротьби зі злочинністю. Учений спрямовує нас до чотирьох основних положень запропонованої теорії: сутності методології досліджуваної боротьби; ґрунтовних методів боротьби зі злочинністю; класифікації зазначених методів; правил застосування досліджуваних методів боротьби зі злочинністю [4, с. 170–222].

Назване спонукає до аналізу структури самих методів, які складаються з прийомів, способів, заходів, засобів, послідовності й системності їх застосування, у тому числі в адміністративно-правовій, цивільно-правовій, господарсько-правовій, кримінально-правовій та процесуальній упорядкованості сфер економіки, фінансів, підприємництва й трудової діяльності, що утворюють реальну систему державно-правових методів боротьби зі злочинністю, яка посягає на інтелектуальну власність.

Відтворюючи типове для злочинів проти інтелектуальної власності характеристику осіб злочинців, які об'єднуються в злочинні групи та злочинні організації (ст. 28 Кримінального кодексу України (далі – ККУ)), слідчий висуває обґрунтовані версії щодо співучасників злочину проти інтелектуальної власності. При цьому він враховує конкретні дані про спосіб, місце, час, технології та інші обставини вчинення такого злочину, керуючись змістом Постанови Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» [5]. Природно, що цей професійно уповноважений суб'єкт процесуально досліджує мотиви й цілі протиправної поведінки за допомогою напрацьованих слідчо-професійних методів боротьби зі злочинами, що посягають на інтелектуальну власність.

Вважаємо, що значну допомогу слідчому в кримінальному провадженні надають кримінологічні, кримінально-правові та криміналістичні методи й методики розкриття злочинів проти інтелектуальної власності (ст. ст. 176, 177 ККУ). Носями інформації можуть бути підозрювані, обвинувачувані особи та викривна доказова база, зібрана в справі, зокрема й

вилучені та приєднані до справи результати оглядів місця події, обшуків, виїмок. Останні являють собою кримінально-процесуальні засоби, що утворюють специфічну процесуальну методику боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності. Названі засоби, якщо вони професійно застосовуються, спростовують чи підтверджують злочинну діяльність співвиконавців у злочинній групі або злочинній організації.

Отже, у кримінологічній, кримінальній, криміналістичній і кримінально-процесуальній теорії зазначені правові методи протидії злочинності та профілактики злочинів проти інтелектуальної власності мають спільну мету – розкриття злочину в повному обсязі, притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності, а засудженої особи до кримінального покарання, з відшкодуванням матеріальної й моральної шкоди, заподіяної злочинцем. Також варто сказати, що ступінь злочинної матеріальної шкоди визначається в кримінальному провадженні різними експертизами (наприклад, технічною експертизою контрафактної продукції, кримінологічною експертизою за статикою й динамікою злочинів з інтелектуальної власності). Для кримінального провадження корисними є також результати відомчого та надвідомчого контролю за досудовим розслідуванням із професійною кваліфікацією злочинів, що посягають на інтелектуальну власність.

Однак результатом кримінальних процесуальних методів розкриття досліджуваних злочинів є система доказів, які знайшли відображення в протоколах, експертних висновках, обвинувальному акті як передумовах судового вироку про кримінальну відповідальність підсудного та відшкодування ним матеріальної й моральної шкоди потерпілим особам: авторам, винахідникам, власникам творів, патентів, ліцензій.

Досліджувані злочини, які посягають на інтелектуальну власність, змодельовано в ст. ст. 176 і 177 ККУ. Зауважимо, що вони ще не сформувались в інститут кримінального права з назвою «Злочини проти інтелектуальної власності», проте систематично динамічно й цілеспрямовано такий розвиток здійснюватиметься за кримінально-правовими методами захисту цієї власності. Наведене підтверджується автентичним тлумаченням законодавця щодо розташованих в аналізованих статтях норм, які перебувають у процесі законодавчої кодифікації. Наприклад, згідно із законами про внесення змін і доповнень до Кримінального кодексу України в редакціях від 2003 р., 2006 р. та 2007 р. [1, с. 81–82] законодавець використовує сучасні методи боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності, пристосовуючи методи правової лінгвістики та юридичної герменевтики для забезпечення принципу верховенства права та єдиного розуміння понять, визначень, дефініцій, концептуальних положень зі сфери інтелектуальної власності, що розвивається за допомогою юриспруденції й захищається нею всією могутністю чинного законодавства в правовій системі України.

Однак належна кодифікація законодавцем досліджуваних норм (ст. ст. 176, 177 ККУ), у яких використовуються методи правової лінгвістики та юридичної герменевтики, спрямовується на адекватне розуміння офіційного тлумачення, сприятиме належному правовому регулюванню відносин інтелектуальної власності та їх кримінально-правового захисту. Таким чином, лінгвістичні методи й методи герменевтики в юриспруденції є корисними для всіх галузей, наприклад, для кримінально-правового, цивільно-правового, кримінально-процесуального, цивільно-процесуального регулювання суспільних відносин у правовому полі України.

До того ж ст. 41 Конституції України гарантує визначену нами могутність українського законодавства щодо захисту прав громадян на володіння, користування й розпорядження своєю власністю, а також результатами своєї інтелектуальної, творчої діяльності, що стимулює творця на збільшення власною працею результатів інтелектуальної діяльності та матеріальної винагороди за неї [7].

Доречно заявити про закон примноження власності, у тому числі інтелектуальної, в економіці України. Загальновідомою є думка К. Маркса в «Капіталі»: власність примножує власність, тобто виводить її на новий рівень за кількісними та якісними показниками щодо прибутку, який саме формує капітал як економічне явище [8]. На підставі викладеного стверджуємо, що інтелектуальна власність дійсно виступає рушійною силою розвитку власності матеріальної. Чим більшим є капітал, тим надійнішим має бути його захист, супроводжуючись різноманітними економічно-правовими методами його збереження від суспільно небезпечних посягань.

Інтелектуальні власники (наприклад, інтелектуального капіталу) реально збагачуються, якщо підгрунтям є бізнес, належним чином юридично оформлений. Юридично правиль-

не оформлення інтелектуальної власності за допомогою цивільно-правових, адміністративних, трудових та адміністративно-процесуальних документів є сталим методом збереження й використання будь-якої власності, у тому числі інтелектуальної.

Отже, де накопичуються великі гроші, там з'являються особи, які їх бажають привласнити, причому не завжди законним шляхом. Тому порушення у сфері права інтелектуальної власності є ключовою проблемою інтелектуальної праці у сфері виробництва, торгівлі, фінансів, науки, техніки, організації праці. Це потребує правового захисту з боку держави й правоохоронних структур зазначених результатів творчої діяльності від протиправного посягання.

Підкреслимо, що сама творча діяльність та її результати є інтелектуальною власністю. Для інтелектуальної власності у сфері бізнесу властиві поєднання таких сполучень: збереження таємниці інформації, конфіденційність або, навпаки, її динамічний обіг; поєднання на ринку інтелектуальної власності попиту й пропозиції на результати інтелектуальної власності; професійність інтелектуальної праці за фундаментальною та прикладною науками; застосування новітніх технологій, корисних моделей, промислових зразків, наукових відкриттів, раціоналізаторських пропозицій.

Вважаємо, що зазначені адміністративно-правова, цивільно-правова господарсько-правова та процесуальна упорядкованості сфер економіки, фінансів, підприємницької діяльності, трудових відносин є реальними державно-правовими методами боротьби зі злочинністю, що посягає на інтелектуальну власність. Виявлення порушень чи посягань на досліджувану власність у названих сферах природно викликає необхідність застосування норм кримінального й кримінально-процесуального права, у зв'язку із чим посилюється контроль за малим, середнім і великим бізнесом. Останні можуть допускати деякі порушення, сприяти розвитку злочинності та послабленню правової системи інтелектуальної власності.

Тому особливо важливим є посилення кримінальної профілактики в корпораціях, промислово-фінансових групах, трансатлантичних компаніях, у яких ефективно працює власна внутрішня безпека для співпраці з державними правоохоронними структурами з кримінально-правового й кримінального процесуального захисту інтелектуальної власності від злочинних посягань.

Апріорі нас цікавлять імперативні способи, що протидіють злочинності у сфері інтелектуальної власності. Однак з'ясовано кримінально-правові та інші юридичні засоби протидії досліджуваній злочинності. У юридичній науці відсутнє детальне розмежування категорій «прийом» і «спосіб» правового впливу як складових частин методу протидії. У зв'язку зі специфікою предмета нашого дослідження виникає необхідність у деталізації визначення понять «прийом» і «спосіб», а також їх співвідношення з методом правової протидії злочинам, особливо проти інтелектуальної власності.

Погоджуємося зі сприйняттям традиційних поглядів на існуючі прийоми правового регулювання як тактичні дії (технічного, фізичного, психічного, інтелектуального й іншого матеріального характеру), що закріплюються в юридичних нормах, моделюючи правову поведінку суб'єктів або процесуальний порядок її оцінки спеціально уповноваженими суб'єктами права [9, с. 29–32]. Провідні науковці стверджують, що спосіб правового регулювання утворюється декількома прийомами, які в певній послідовності (системі) моделюють правову поведінку суб'єктів на підставі однієї чи декількох юридичних норм. Вона супроводжується певним процесуальним забезпеченням перспективної чи ретроспективної юридичної відповідальності за її вчинення (матеріалізацію).

Отже, існує також розуміння сутності методу загального правового регулювання як системи специфічних засобів, способів, прийомів і форм вираження державної волі в різноманітних структурних елементах правових норм у всіх їх прямих похідних. Досліджувана система використовується законодавцем під час юридичного опосередкування впорядкованих суспільних відносин залежно від їх сфери, роду, виду та інших особливостей [10, с. 156].

Не можна повною мірою погодитись із цією думкою, оскільки формами вираження державної волі завжди були юридичні джерела (у нашій національно-правовій системі – нормативно-правові акти, які жодним чином не можуть позначатись на різноманітних структурних елементах правових норм, а лише навпаки).

На наше переконання, доцільніше розглядати нормативно-правові акти як засоби правового регулювання, що об'єктивуються в конкретному змісті й формі, які потребують

кримінально-правового захисту. Самі засоби кримінально-правового захисту доцільно розглядати як складову частину методу кримінально-правової протидії злочинності поряд зі способами й прийомами, які зазначаються в нормах ККУ та складають сутність засобу протидії. Однак нам імпує думка вчених про складність методу правового регулювання, що охоплює і засоби, і способи, і прийоми [10, с. 155–157]. Вважаємо виправданою позицію Ф. Фаткулліна щодо внутрішньої єдності та узгодженості елементів методу загального правового регулювання як складного системного утворення. Такий широкий ретроспективний погляд автора на суть методу правового регулювання спонукає до уточнення його структури для розуміння методу протидії злочинності, у тому числі у сфері інтелектуальної власності.

Однак С. Алексєєв, С. Комаров, С. Гусарєв, А. Олійник, О. Слюсаренко до елементів методу правового регулювання відносять також заходи, комбінації та операції. На нашу думку, це значно розширює погляд на можливості методу злочинної протидії, оскільки заходи, комбінації й операції виступають певними комплексними засобами протидії злочинності у сфері інтелектуальної власності.

Отже, засоби правового регулювання суспільних відносин розглядаються в науці як юридичні інструменти впливу на поведінку особи, їх впливовість на об'єкт інтелектуальної власності. Під засобами кримінально-правового захисту інтелектуальної власності визнаємо оперативно-розшукову діяльність – заходи, операції, комбінації, що викривають досліджувану злочинність. Такі заходи показано, наприклад, у детективному фільмі «Нюхач» режисера А. Литвиненка, у якому організована злочинність здійснює підроблення художніх творів класиків.

До того ж комбінація може розглядатись як складова методу злочинної протидії, оскільки фактично є системою тактичних заходів оперативних служб. Вона розробляється уповноваженими суб'єктами для використання в певній послідовності прийомів, способів і засобів правового впливу на суспільні відносини з інтелектуальної власності, для ефективності здійснення досліджуваної протидії. Операція, на нашу думку, є частиною оперативного заходу у вигляді узгоджених прийомів і способів правового впливу на досліджувану злочинність. Вона набуває ефективності, коли реалізується професійними суб'єктами процесуального права в певному просторі, за часом і колом осіб із метою комплексного захисту прав та інтересів інтелектуальних власників.

Висновки. Отже, зміст методу кримінально-правового захисту охоплює сукупність таких взаємопов'язаних елементів:

- юридичних засобів (у сукупності способів), що виступають об'єктивно матеріалізованими факторами впливу на злочинну поведінку суб'єктів кримінального права;
- юридичних способів як системи дій (прийомів) різноманітного характеру;
- юридичних прийомів як тактичних дій (технічного, фізичного, психічного, інтелектуального та іншого матеріального характеру);
- юридичних заходів (комбінацій та операцій) як системи узгоджених тактичних дій, що впорядковуються в прийоми, способи й засоби протидії злочинної поведінки та визначають стратегію кримінально-правового захисту інтелектуальної власності від будь-яких посягань злочинності в досліджуваній сфері.

На наше переконання, стратегія кримінально-правового захисту в цьому разі розуміється як співвідношення теорії та практики застосування суб'єктами системи юридичних методів, у тому числі й кримінального законодавства, для мінімізації правопорушень у сфері інтелектуальної власності з отриманням бажаного чи можливого результату.

Загальновідомо, що для боротьби зі злочинністю у сфері інтелектуальної власності корисним є авторитарний метод. Він пов'язується з необхідністю централізації процесу кримінально-правового та кримінально-процесуального впливу на «владно-імперативних началах» [11, с. 440]. Досліджуваний імператив за своєю сутністю представляє владно-примусове моделювання в нормах кримінального права доцільної для суспільства й держави забороненої поведінки особи, а в разі кримінального правопорушення – застосування покарання. У досліджених ст. ст. 176 і 177 ККУ визначено кумулятивні санкції, у яких обов'язково є «конфіскація та знищення» авторських літературних, художніх та інших творів, приклади їх створення за прислів'ям «ні собі, ні людям». Доцільно зробити таку примітку до ст. 176 ККУ: у санкціях ст. ст. 176 та 177 ККУ все конфісковане (або частина конфіскації) за згодою інтелектуального власника переходить у його власність, його спадкоємцям або дер-

жаві, якщо відсутні попередники. Це сприятиме збереженню інтелектуальної власності та захисту конституційно-правового статусу цього власника.

Список використаних джерел:

1. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. Яценко. – 4-те вид., перероб. та доп. – К. : А.С.К., 2006. – 994 с.
2. Антонян Ю. Криминальная психология : [монография] / Ю. Антонян, В. Гульдан. – М. : Наука, 1991. – 248 с.
3. Смелзер Н. Социология / Н. Смелзер. – пер. с англ. – М. : Феникс, 1998. – 688 с.
4. Зеленецкий В. Общая теория борьбы с преступностью. Концептуальные основы / В. Зеленецкий. – Х. : Основа, 1994. – 321 с.
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про практику розгляду судами кримінальних справ про злочини, вчинені стійкими злочинними об'єднаннями» від 23 грудня 2005 р. № 13 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vs.nsf/0/E6CF63D360AE10EEC2257101004E7995?OpenDocument>.
6. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13 квітня 2012 р. // Відомості Верховної Ради України. – 2012. – № 9–13. – Ст. 88.
7. Коментар до Конституції України / В. Авер'янов, В. Бойко, В. Борденюк та ін. – К., 1996. – 376 с.
8. Маркс К. Капитал / К. Маркс [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <https://yandex.ua/search/?lr=962&clid=2071981&win=97&text=8.%09Маркс%20К.%20Капитал>.
9. Новікова М. До питання створення правокомпромісної теорії гармонізації суспільних відносин / М. Новікова // Право України. – 2006. – № 1. – С. 29–32.
10. Фаткуллин Ф. Проблемы теории государства и права : [курс лекций] / Ф. Фаткуллин. – Казань : Изд-во Казанского ун-та, 1987. – 336 с.
11. Права человека : [учебник для вузов] / отв. ред. Е. Лукашева. – М. : НОРМА – ИНФРА-М, 1999. – 573 с.

